

CONSERVATION AND RESTORATION OF THE PRINTED MATERIAL AT THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Summary

In this article the authors present the main aspects of the paper deterioration as well as the application methods of conservation and restoration of 5 printed books from the 19th and 20th century from the fund of the National Library of Serbia and the Museum of Theatre Arts of Serbia. Basically, the methods of restoration of printed materials are divided into manual methods, which are performed without the usage of appliances and machines, and mechanical methods that involve use of machines. Which restoration method will be used depends first of all on the material type, but also on the equipment that conservation laboratory possesses. Since reconstruction in 2008, the Laboratory for conservation of the National Library of Serbia, has been equipped with the newest devices. Among them one of the most important is the laminating machine. So, which restoration method will be used depends on the choice of person who performs the restoration and conservation process.

Key words: printed material, paper deterioration, conservation, restoration, methods, manual restoration method, laminating, Laboratory for Conservation of National Library of Serbia

Katarina Kocić, M. A.
Željko Mladićević

БАБКЕН СИМОЊАН, 1952-

Јереван, Јерменија

УДК: 027.54(479.25)

930.85(497.11:479.25)

655.4/5(479.25)

КЊИГА КАО КУЛТ И ДУХОВНА ХРАНА

Сажетак: Овај рад приказује развој јерменског издаваштва кроз векове и активности јерменских интелектуалаца, издавача и библиофила који су оставили незбрисив траг у националној култури. Током периода од пет векова јерменски издавачи су обогатили националну историју књиге и издаваштва, које се развијало изван јерменских граница због неповољних историјских околности у домовини. Покретач издавачке делатности међу Јерменима био је свештеник по имену Акоп, који је свом имену касније додао надимак Мегарт (грешник). Прва штампана књига издата је у Венецији 1512. године под именом *Урдашаирк* и сматра се почетком јерменског издаваштва. Национална библиотека Јерменије заузима своје место у раду улогом коју је одиграла у историји многобројних генерација јерменског народа.

Аутор текста је користио грађу из различитих архива и са новог становишта описао вишевековне везе између Србије и Јерменије, које датирају још од првог српског архиепископа Светог Саве, па све до данашњих дана. У раду се приказује и улога јерменског штампарства, кроз српско-јерменске везе, које је истовремено имало и значајну улогу у развоју српске културе 19. века. На крају текста дат је списак књига на српском језику, поклон аутора јерменским библиотекама.

Кључне речи: Бабкен Симоњан, Национална библиотека, Јерменија, издаваштво, српско-јерменске везе, Мегарт, Свети Сава, Вук Стефановић Караџић

Полег у њрошлосї

Јерменија ће 2012. године на високом нивоу обележити 500- годишњицу прве јерменске штампане књиге. Врло мало људи има срећу да за живота присуствује тако великом историјском догађају. Престоницу Јерменије, Јереван, УНЕСКО је прогласио престоницом књиге 2012. Сви Јермени света, како у матици, тако и

у дијаспори, обележиће на највишем нивоу славну 500-годишњицу јерменског књигоиздања. Тим поводом у Јерменији, али и ван њених граница, као и у јерменској дијаспори, биће организован низ свечаних манифестација.

А када се погледа у далеку прошлост...

Током пет векова јерменски издавачи богатали су националну историју књигоиздања која се, због неповољних историјских околности за развој јерменске културе у матици, развија углавном ван граница Јерменије. Вековима су Јерменијом харале разне хорде и освајачи који су рушили цркве, уништавали културно благо јерменског народа, спаљивали староставне рукописне књиге и минијатуре, које су у својим ћелијама писали мудри монаси и учени људи, преписивачи, средњовековни писци, научници и филозофи. Али, Јермени су ипак опстали, захваљујући националном писму које је створио Свети Месроп Маштоц 405. године, сто година после прихватања хришћанства као државне религије у Јерменији 301. године. Управо је Месроп Маштоц основао и прву школу превођења у Јерменији, као и прву школу у селу Амарас, у древној јерменској области Нагорни Карабах. Захваљујући Маштоцу, прва јерменска преведена реченица гласи: „Да се познаје мудрост и настава, да се разумију ријечи разумне“ (из Солумунових прича). Ова реченица је постала звезда водиља за јерменска слова која су увек служила мудрости и којима се јерменски народ служи већ више од 1600 година.

Јерменски средњовековни мудраци, хроничари, научници и преписивачи који су током историје стварали рукописе, оставили су ремек-дела која се чувају у јереванском Матенадарану – научноистраживачком институту древних рукописа који носи име творца јерменског писма, архиепископа Светог Месропа Маштоца. Сама древна реч „матенадаран“ значи *чувалишије рукописа*. Таква чувалишта су основана при јерменским манастирима одмах после формирања јерменске азбуке. У Матенадарану се чувају средњовековне рукописне књиге из разних области – граматике, књижевности, позоришта, математике, медицине, фармације. Један од ретких и драгоцених рукописа Матенадарана је ремек-дело *Књига шуждалица* лиричара и монаха из 10. века, Григора Нарекација. О своме делу је говорио: „Ова књига је уместо мог тела, ова реч је уместо моје душе“.

Многе рукописне књиге преносене су с колена на колена до наших дана. А колико их је тек уништено и спаљено кроз векове током рушилачких похода Монгола, Татара и Османлија, нарочито 1915. године, када је над Јерменима извршен највећи геноцид у историји човечанства. Тада су Турци на најбруталнији начин уништавали јерменску нацију, а што је најгоре – високу културу Јермена. Остављајући куће, имања, родна места својих предака, напуштајући и бежећи са вековних огњишта, Јермени су са собом носили староставне књиге, рукописе, све што је драгоцено. Дакле, спасавали су сведочанства о свом постојању, својој историји. Тако је јерменски народ опстао кроз векове, а и многе генерације васпитаване су на такав начин, чиме Јермени одувек негују култ књиге.

Из историје јерменског књигоиздања – Акој Меајарѝ и њејова прва шѝамјана књига

Шездесет година после Гутенберговог открића штампарства, штампање прве јерменске књиге у Венецији био је изузетан догађај у историји Јерменије. Док је Европа била у добу Препорода, Тамерлан и Шах Абас вршили су рушилачке походе на Јерменију и суседне земље, остављајући иза себе рушевине и пустош. Сазнавши за Гутенбергово откриће, Јермени су били сигурни да је за ширење писмености и спасење нације најбољи пут штампарство. Већ 1510. године у Венецији је било близу 200 штампарија које су штампале књиге на разним језицима. Јермени су за штампање прве књиге изабрали управо Венецију, с обзиром да је тамо била формирана јерменска дијаспора.

Покретац јерменског књигоиздања био је свештеник по имену Акоп који је себи касније додао надимак Мегарт (грешник). Прву штампану књигу, која се звала *Урдајѝаирк* (књига *Пејка*, средњовековна збирка медицинских текстова), Мегарт је издао у далекој Венецији 1512. године, која је прихваћена као почетак јерменског књигоиздања. Годину дана касније, 1513. Мегарт издаје још четири књиге - *Пајарајѝејѝ* (канони литургије Јерменске апостолске цркве), *Ахѝарк* (збирка астролошких трактата и текстова о исцељењу), *Парзѝумар* (календар на 36 година и за пророчанство), *Тајаран* (збирка дела угледних средњовековних јерменских аутора, као што су Нерсес Шнорали (12. век), Фрик (13. век), Мкртич Нагаш (15. век), Ованес Тлкуранци (16. век).

Други јерменски књигоиздавач је Абгар Тохатеци. Као виђена личност имао је велику улогу у историји јерменског ослободилачког покрета у 16 веку. Боравећи у Италији, специјалном политичком мисијом тамо оснива своју штампарију, бави се издавачком делатношћу и од папе добија дозволу за књигоиздавање. У сопственој штампарији 1565. године штампа календар и *Псалѝир*. Касније се Тохатеци сели у Константинопољ, где 1567-1569. издаје још шест књига: *Мала јѝрамајѝика и азбука*, *Тонаѝујѝ* (календар црквених празника), *Парзѝумар* (календар), *Пајарајѝамајѝујѝ-Ахојѝамајѝујѝ*, *Песариѝа* и *Машиѝоѝ* (збирка црквених обреда). Син Тохатеѝија, Султаншах, 1579. године у Риму наручује нова јерменска слова која ће се касније ширити током постојања јерменског књигоиздавања. Захваљујући напорима Султаншаха и Ованеса Терзѝија, који из Јерменије долази у Рим 1584. године, излазе црквено-религиозни текстови и *Гриѝоријански календар* у штампарији Dominici Basea. Последње издање јерменских издавача 16. века било је *Крајѝко учење црквене службе* (1596).

Међутим, најзначајнији догађај у историји јерменског књигоиздавања у 17. веку је оснивање штампарије *Воскањан*. С намером да оснује штампарију при катедралном храму Ечмиадзин, јерменски католикос Акоп Цугајѝеѝи шаље свог црквеног нотаријуса Матевоса Цареѝија у Европу. Он успева да у Амстердаму оснује штампарију. Године 1664. штампаријом управља Воскан Јереванѝи, један од угледнијих јерменских интелектуалаца тог доба. Штампарија се 1669. године

из Амстердама сели у Ливорно, потом у Марсељ (уз дозволу француског двора) и функционише до 1686, одштампавши више од 40 наслова јерменских књига.

Године 1686. ученик Воскана Јереванција Татевос Амазаспјан уз материјалну подршку богатог трговца Гаспара Саградјана у Венецији оснива штампарију, а 1688. године издаје *Чашоц* (збирка текстова богослужења од поподнева до увече).

У 18. веку у јерменском књигоиздању појављује се име Мхитар Себастија (1676-1749) који ће заувек остати златно име у историји јерменске културе. Себастија и његови ученици, утемељивши се у Венецији, у италијанским штампаријама штампају јерменске књиге светског и религиозног садржаја. Од тих књига најзначајније су *Грамашика новој јерменској језика* (1727) и *Речник јерменској језика* Себастија, као и друга издања. Овде су свет угледали *Библија* (1733) и *Историја Јерменије* (1784-1786) Микаела Чамчјана. Мхитаристи на острву Сан Лазаро у Венецији 1789. оснивају сопствену штампарију која је умногоме повећала значај њихове делатности. Друга грана Мхитариста, утемељивши се у Трсту 1775, оснива још једну штампарију и пре него што су се преселили у Беч, штампају близу 70 књига, од којих 25 на турском језику за турскоговорне Јермене.

Почев од краја 18. века, јерменско књигоиздање постепено се премешта са Запада на Исток, а центар постаје Константинопољ, један од главних центара јерменске дијаспоре, где је до 1800. године штампан највећи број јерменских књига (350 наслова), док је на другом месту Венеција (260 наслова). У то време у Константинопољу биле су познате штампарије Саркис Дпир, Мартирос Дпир, Чнчин Ованес, Степанос Петросјан и главни штампар Порте, Погос Арапјан (1742-1783), који је током низа деценија био један од водећих књигоиздавача у Османлијској империји. Он је у Тифлису (Тбилисију) формирао племићку штампарију и издавао књиге на грузијском језику, помагао да се усаврши штампарија при Светом Ечмиадзину. У Константинопољу Арапјани су имали неколико великих штампарија у којима је крајем 18. и у првој половини 19. века штампано близу 150 квалитетних јерменских издања. У целом Константинопољу крајем 18. века постојало је више од 20 штампарија у којима су штампана дела јерменских средњовековних филозофа Давида Анахта, Григора Татевација, Симеона Џугајџија и других. Штампана су такође и дела из области граматице, уџбеници, песмарице, азбуке, календари, духовне и религиозне књиге.

У другој половини 18. века јерменско књигоиздање појављује се не само на територији Јерменије, већ и Русије и Индије. Католикос Симеон Јереванци 1771. године у Ечмиадзину оснива прву штампарију на територији Јерменије, где 1772. године излази књига *Духовна дашиа* (прво издање на територији Јерменије), а 260 година после свог настанка јерменско књигоиздање се утемељује и у домовини. У Ечмиадзину се оснива фабрика за производњу папира. До краја 18. века у Ечмиадзину је штампано 13 књига. У исто време настаје јерменско књигоиздање у Мадрасу (Индија), где су 1772-1773. године у штампарији „Шаамир Шаамирјан“ штампане две књиге, као и његово *Зайадно честљубље* – устав будуће независне Јерменије. Обе књиге посвећене су проблемима обнављања јерменске државности.

Управо у Мадрасу изашло је прво јерменско периодично издање *Аздарар* (*Гласник*, 1794-1796) које је уређивао Арутјун Шмавоњан. Потом се јерменско књигоиздање постепено развија углавном у Калкути.

Почев од 1512. до 1800. године, центри јерменског књигоиздања су Венеција, Константинопољ, Рим, Париз, Бавија, Цирих, Берлин, Келн, Франкфурт на Мајни, Лавов, Нова Џулфа, Ливорно, Амстердам, Марсељ, Лондон, Лајпциг, Падуа, Парма, Харлем, Нириберг, Смирна, Ечмиадзин, Мадрас, Трст, Калкута, Санкт Петербург, Нови Нахичеван, Астрахан. У тим центрима је у том периоду штампано 1154 наслова на јерменском језику.

Од 1801. до 1920. јерменско књигоиздање углавном се развија ван Јерменије. У то време код мхитариста у Венецији примећује се прави препород. На острву Сан Лазаро штампају се дела јерменских летописаца и историчара. Штампарија Конгрегације Мхитариста постојала је непрекидно више од 200 година. Она је једина установа у историји јерменског књигоиздања која је тако дуго функционисала. У истом периоду јерменске штампарије постојале су и у Јерусалиму, Каиру, Александрији, Алепу, Дамаску, Новој Џуги, Техерану, Тебризу, Паризу, Марсељу, Монпељеу, Лондону, Манчестеру, Варни, Русчуку, Филипеу, Софији, Букурешту, Галацу, Никозији, Штокхолму, Њујорку, Бостону, Фресну, Чикагу, Детроиту, Провидансу, Џорџтауну, Атини, Женеви, Лозани, Берлину, Марбургу, Будимпешти.

Почев од 19. века, центар књигоиздања у самој Јерменији био је Ечмиадзин. Такође у 19. веку, јерменско књигоиздање шири се и у другим местима историјске Јерменије – Шушију (1827), Вану (1858), Мушу (1863), Александропољу (1876), Новом Бајазету (1890), Горису (1909), као и Карину, Харберду, Гандзаку, Шатаху, Јерзнки, Карсу, Ахалкалакију, Аштараку, док у јерменској престоници Јеревану прву штампарију оснива Закарија Геворкјан 1875. године.

После доласка совјетске власти у Јерменију 1920. године, Јереван постаје центар књигоиздања, међутим, у дијаспори, у периоду 1920-1980, центри јерменског књигоиздања и даље остају Константинопољ, Каиро и Бејрут.

Узев у целини, у периоду од 1512. до 1980. штампано је више од 80 хиљада наслова на јерменском језику, што још једном потврђује да је књига у Јерменији заиста култ и духовна храна.

Национална библиотека Јерменије

Национална библиотека Јерменије је највеће чувалиште јерменске штампане продукције у свету. У ризници библиотеке чувају се прва јерменска штампана књига *Урбајаџирк* („Књига петка“, Венеција, 1512), први јерменски часопис „Аздарар“ („Весник“, Мадрас, 1794), прва јерменска штампана мапа *Свеошшиа ѿеоџрафија* (Амстердам, 1695).

Колекција библиотеке 1. јануара 2012. године обухвата више од 6,8 милиона јединица. То су књиге, часописи, мапе, плакати, леци, кандидатске и докторске тезе, ноте, разгледнице, марке, календари, CD и DVD материјали.

Национална библиотека Јерменије у Јеревану

Јерменска Национална библиотека настала је 1832. године на бази библиотеке Јереванске мушке гимназије која је тада имала 18.000 јединица. Године 1925-1990. Библиотека је носила име чувеног државног и јавног делатника Александра Мјасникјана, а од 1990. године зове се Национална библиотека. Поводом 150-годишњице од оснивања, Библиотека је 1982. године на-

грађена медаљом „Дружба народова“ (Пријатељство међу народима).

Библиотека има четири зграде. Најстарију зграду пројектовао је архитекта, академик Александр Тамањан 1939. године. Остале зграде су настале 1972, 1976. и 1990. године.

Библиотека дневно има близу 900 читалаца. Током године читаоци користе више од милион и по јединица. Национална библиотека је члан низа међународних организација као што су IFLA, CENL, ВАЕ, сарађује са разним библиотекама света, као и са иностраним представништвима у Јерменији. У згради Националне библиотеке налази се и канцеларија Асоцијације библиотека Јерменије.

Национална библиотека Јерменије сарађује са 160 организација, библиотека, као и са појединцима из 40 земаља. У области размене књига највећи партнери Националне библиотеке Јерменије су Национална библиотека Русије (Санкт Петербург), Државна библиотека Русије (Москва), Библиотека Америчког конгреса (Вашингтон), а такође националне и универзитетске библиотеке Француске, Британије, Ирана, Пољске, Румуније, Бугарске, Немачке, Мађарске, Белорусије, Јапана, Кореје. Кроз размену књига колекција Националне библиотеке Јерменије сваке године допуњава се новим јединицама (годишње преко 1200 издања). Национална библиотека Јерменије такође сарађује са 21 амбасадом у Јерменији, међународним организацијама и канцеларијама.

Колекције

На дан 1. јануара 2012. колекција Националне библиотеке Јерменије обухвата 6.814.878 јединица на 70 језика света. У Библиотеци се чувају следеће колекције:

- Старе и ретке књиге, архивна литература
- Литература из области уметности

- Музичка литература и ноте
- Изузетно ретке књиге
- Периодика
- Кандидатске и докторске тезе
- Литература на страним језицима

Допуњавање колекција Националне библиотеке остварује се кроз обавезне примерке, откуп, размену књига, даровање. Већи део колекције, близу 5,5 милиона издања чува се у главном чувалишту. То су књиге, периодична издања, микрофилмови, тезе.

У библиотеци функционишу следећа одељења:

- Одељење за допуну
- Одељење за размену књига и развој
- Одељење за обраду књига и каталогизацију
- Главно чувалиште штампаних издања
- Одељење за чување старих, ретких књига и архивне литературе
- Одељење за књиге из области уметности
- Одељење за сервис (услуге)
- Одељење за библиографију и научна истраживања
- Одељење за рад са јавношћу и организацију разних активности
- Одељење за обнављање (реконструкцију) штампане продукције

Центар за технолошки развој и научно-истраживачко обезбеђење лингвистичких линкова.

Јерменска Национална библиотека 2006. године из француске области Ванде добила је на поклон библиобус. То је специјални бус, намештен и снабдевен књигама, намењен за нестационарни сервис. Промоција библиобуса одржана је у Гјумрију – чувеном граду уметности и заната Јерменије. Библиобус често путује у разне регионе Јерменије с намером да људима који живе далеко од јерменске престонице и нису у могућности да посете библиотеку усади љубав и интересовање према књизи.

Национална библиотека такође издаје лист „Духовна Јерменија“ који излази једном месечно. Лист представља свакодневни живот и активност Националне библиотеке. Поводом разних историјских датума и датума везаних за познате личности, у библиотеци се често организују изложбе књига и разних издања.

У сарадњи са Конзулатом Републике Србије у Јерменији, на челу са Почасним конзулом, књижевником Бабкеном Симоњаном, Национална библиотека планира да организује изложбу српске књиге уз литерарну манифестацију и читање дела српских писаца на српском и јерменском језику.

Јерменско-српске књижевне и културне везе

Пре разматрања културних веза два народа, јерменских и српских књига, које се налазе у фондovima разних библиотека у Србији и Јерменији, али и ван њихових граница, вредело би укратко се осврнути на јерменско-српске књижевне и културне везе које имају вишевековну традицију и славну прошлост, још из времена када је на тлу Србије постојала невелика јерменска колонија, а Јермени ипак дали велики допринос развоју српске науке, културе и уметности.

Данас, на жалост, малобројна јерменска дијаспора у Србији временом се смањила јер нема више оних познатих Јермена који су својим талентом и знањем обогатили јерменско-српске културне везе, оставивши неизбрисив траг.

Јермени се у историји Србије помињу у време првог српског архиепископа Светог Саве, али Јермена у Србији било је и пре њега. Најбољи доказ је камена плоча са старословенским и старојерменским (грабар) натписом која се и данас налази у манастиру Витовница код Пожаревца, североисточно од Петровца на Млави. Седам редова текста, од којих три на старословенском и четири на грабару (старојерменском), датирају из 1218. године. Дакле, Јермени су још у 13. веку били на просторима Србије. То је један од првих писаних докумената који сведочи о постојању невелике јерменске заједнице у Србији и почетку културних веза два народа.

Јерменска дијаспора у Србији је од 16. до 19. века у жеку свог развоја. После формирања Конгрегације Мхитариста у Константинопољу 1701, она се неколико година касније, 1706. године, преселила на венецијанско полуострво Мореа, а 1717. године коначно – на острво Сан Лазаро у Венецији. Касније, 1811. године у Бечу се оснива одсек Венецијанских Мхитариста, који временом постаје засебна јединица. Управо из Венеције и Беча у Србију долазе јерменски свештеници-мисионари јер пре њиховог доласка, још у 17. веку, у Београду постојала јерменска црква. Тада су настале и неке јерменске рукописне књиге, међу којима и *Таїаран (Песмарица* – књига за црквене песме) коју је 1688. године писао Аракел Дпир Скјутареци по налогу Хоце Паноса. Тај рукопис тренутно се налази у колекцијама Градске библиотеке Нирнберга, а из Београда су га највероватније однели аустријски војници на челу са Максимилијаном Баварским 1688. године. Претпоставља се да то није била једина рукописна књига, али, где су остале рукописне књиге – историја и даље ћути.

Доласком Турака у Београд 1739. године, осим становништва настрадала су и светилишта, као и јерменска црква која је била место окупљања београдских Јермена. На челу са својим мисионаром Јаковом Ерзерумским, Јермени напуштају Београд и стижу у Петроварадин, где по налогу Венецијанских Мхитариста и под покровитељством месних богатих Јермена 1746. године граде своју нову цркву која постоји до 1963. године, а срушиле су је комунистичке власти. И данас су у архивима и музејима Новог Сада похрањене ретке реликвије које чувају успомену на некадашњу новосадску јерменску заједницу.

Осим Београда и Новог Сада, аутор текста, не једном имао је прилику да се, трагајући за грађом у архивима Конгрегације Мхитариста у Бечу, суочи са прошлошћу и увери колико је драгоцених литерарних споменика остављено генерацијама. У архивима мхитаристичког јерменског манастира у Бечу наишао је на ретку и изузетну грађу која сведочи о јерменско-српским везама, о постојању јерменске дијаспоре у Србији. У архиву јерменског манастира брижно се чувају и српске књиге. Развоју српске књижевности, нарочито у 19. веку, бечки Мхитаристи дали су велики допринос. После Првог српског устанка 1804. године, Вук Стефановић Караџић сели се у Беч, јер нису били повољни услови за научну и издавачку делатност. Касније Вук успоставља пријатељске везе са јерменским манастиром у Бечу, који је имао одличну штампарију, с намером да у њој објави своје радове. Јерменска штампарија имала је, такође, српска ћирилична слова. Ево, шта Вук из Беча пише 24. јануара 1833. свом пријатељу Адаму Драгосављевићу:

„Овде се само код Јермена или Мехитариста (које је све једно) Српски засад шїамїаїи може“. То је био одговор на шїање: „Колико има шїамо Тїїоїрафїја, које моїу наше књїе шїамїаїи? Јелї шїо једна Тїїоїрафїја: Ерменска і Мехїтарїсїа?“

Дивећи се јерменској штампарији и њеним српским ћириличним словима, Вук је искористио прилику, па чак о томе пише и самом Његошу, препоручујући му да управо тамо штампа свој *Горски вијенац*. У Србији се чува преписка Вука Караџића са Конгрегацијом бечких Мхитариста, а нека Вукова писма и данас се налазе у колекцијама Мхитариста у Бечу. Ево још два Вукова писма фактору јерменске штампарије Конгрегације Мхитариста, Алојзу Шлегелу:

Јерменској шїамїарији у Бечу

У шїролоу Вам досїављам рукоїис њокојної Луке Милованова о срїском їеснишїїву и мейру заједно с оїласом за їреїїлаїїу уз љубазну молбу да обездїдїїе неоїходну рецензију за овај рукоїис и да без одлаїања даїїе у шїамїу 200 ирїмерака оїласа за їреїїлаїїу на њошїанском їаїїру, на їола шїадака у облику їїсма, шїако да исїїи сїїане на један лїсїї, док друїи лїсїї шїреба да осїїане їразан, као шїїо сїїе шїо урадїли и са оїласом за моју Даницу и да ми їа извоїїїе їослаїїи їрвїм їошїанским коїима. Моїим Вас, међушїим, да рукоїис чуваїїе на сїїурном месїїу док не додїїеїїе друїаїїе уїуїїсїїво од мене.

Да овај їредмеїї не дїи наїшао ни на какве їреїїреке, шаљем Вам исїїовремено ово дело їреїїисано у дуїїкаїїу и желим да ми се враїїи їредмеїї бр. 1 да дїи из њеїа моїло да се шїамїа.

Надам се да се још сеїаїїе колико сам се сїїарао да заїїослїм Вашу шїамїарију у одласїїи срїскої језика; сада верујем да је дошло време да видим како се ова жеља исїїуњава, захваљујући їїоме шїїо сам дошао из Срдије да дїх їоново моїао да насїїавим свој књїжевни рад и имам сїїремно їоїїово 50 шїамїаїїих шїадака срїских народних їесама їоред моїих осїїалих радова. Да ни он нема нишїїа мање од шїоїа, уверавао ме је један їрїїаїїељ коїи ће Вам, на моју їреїїоруку, їослаїїи на шїамїање Gil Blas-а у срїском їреводу.

Мислим да би за Вас, као шћо смо о ѿоме већ ѿговорили, било ѿовољно да набавише још једну врстју лейих цицero слова, али сматрам да ћеће шћо шћешко урадиши док ја сам не дођем у Беч, шћо намеравам следеће лейиа, и док се не ѿосавеиујемо како о овоме, шћако и о мноим друим сћварима. Осим шћо желим да олас шћамйаише цицero словима, садржај књије, међушћим, ѿеишии и ѿармонд словима.

Пошћо, ѿрема шћамошћем обичају, за ѿријаве на ѿреишћлаиу, које ѿрисишћжу неко мора да ѿаранишћује шћо Вас најљубазније молим да се, с обзиром на наше ѿријашћелсћиво, ѿобринеише за јемсћиво; ако Вам, међушћим, шћо није моиуће учиниши, изволише онда олас ѿослаиши ѿосй. Теодору Турки, шћамошћем велеишћрѿовцу, ѿреко ѿосй. факћѿора шћамйарије и ѿосй. Турка ће већ ѿриложиши ѿѿишћредни докуменћи.

И на крају ѿонављам своју молду за шћо је моиуће скорији и неодложан ѿочћишћак шћамйаиша ѿоре ѿоменуишћѿ оласа и након шћѿа ѿеѿове исћоруке, и осћајем с ѿоверећем и дубоким ѿошћивоаћем

Вук Сћеф. Караѿић
Земун, 31. јануара 1832.

Драи ѿосћодине Шлејел,

Надам се да је Јерменска шћамйарија већ добила рукоиис о срћској ѿоезији коју сам одавде ѿослао ѿошћианским колима. Поседно Вас молим, ѿомозише да најаву добијем шћо ѿре. Ви ћеће из мој ѿисма, које сам најисао шћамйарији и ѿослао заједно са рукоиисом, веома добро схваишиши како желим да се најава шћамйа. Рукоиис не ѿоказуише никоме и у шћамйарији ѿа добро сакријше. – Ви знаише шћиа значи рукоиис. Надам се да ћу шћамйарији обездедиши мноћо ѿосла, само било би неѿходно да шћамйарија набави макар још једну врстју лейих цицero слова, као шћо смо о ѿоме раније чеише разѿоварали. Када ми ѿошаљеише најаву, ѿишише ми исћѿовремено каквој корекћѿора за срћски сада имаише; да ли би се шћамо и без мене мола шћамйаиши ова ѿоезија, јер дих касније, када дођем у Беч, желео да објавим најаву за Даницу за ѿодину 1833. О свим ѿим сћварима немојше шћамо ни са ким да ѿоворише, нарочишћо не са неким од мојих земљака.

Приложеноу новчаницу шаљем Вам за ѿошћарину, јер сам сћѿраховао да на ѿисмо залеим марку како ѿа ѿошћар не би дацио.

Поздравише све духовне оце које ѿознајем.

Ваш најоданији слуѿа
Вук Сћеф. Караѿић
Земун, 16. фебруара 1832.

[На ѿолећиши:] 1832.

Госћодину Алојузу Шлејелу факћѿору Јерменске шћамйарије у Бечу

Вук је у јерменској штампарији у Бечу објавио велики број својих радова који се чувају у библиотеци Конгрегације, од којих су значајнији: *Срћски рјечник* (1818, 1852), *Даница* (1826, 1827, 1828, 1834), *Први срћски дуквар* (1827), *Народне срћске ѿјесме* (1833), *Срћске народне ѿјесме* (прва књига, 1841), *Срћске народне ѿјесме* (друга књига, 1845), *Срћске народне ѿјесме* (трећа књига, 1846), *Нови завјей* (1847), *Срћске народне ѿословице* (1849), *Ковчежић* (1849), *Срћске народне ѿришћѿвијешће* (1821, 1853), *Примјери срћско-славенскоја језика* (1857), *Срћске народне ѿјесме* (књига четврта, 1862). Осим Вукових књига, у штампарији јерменског манастира у Бечу штампан је и Његошев *Горски вијенац* (1847), *Просветиа човека и образовање јесћесћива* Уроша Миланковића, *Песме* Бранка Радичевића (1847, 1851). Једном речју, готово сва српска књижевност из 1847. године, која је ту годину учинила тако знаменитом у српској књижевности, штампана је управо у јерменској штампарији Конгрегације Мхитариста у Бечу. Ово богато културно наслеђе може да служи као изузетна грађа за истраживање Вукове списатељске и културне делатности.

Јерменске и срћске књије новијеј времена

Аутор ових редова, Бабкен Симоњан,^[1] јерменско-српским књижевним и културним везама бави се од 1975. године. Током протеклих година преведено је и објављено више књига, које су изашле захваљујући сарадњи са српским и јерменским издавачима.

У Србији и Јерменији објављено је двадесетак књига. То нису само Си-

[1] Бабкен Симоњан је јерменски песник, преводилац, есејиста, србиста, културолог. Рођен је 1952. године у Јеревану (Република Јерменија). Аутор је осам књига песама, есеја, путописа и преко 800 публикација. За развој и јачање јерменско-српских књижевних и културних веза додељена му је Златна значка Културно-просветне заједнице Србије (1993). Добитник је плакете „Илија Милосављевић Коларац“ (1998). За књигу *Кроз балканску ватру*, 1994. године у Пећи добио је награду „Свети Сава“. У 2012. години добио је „Златну медаљу“ Министарства културе Републике Јерменије и међународну књижевну награду „Бранко Радичевић“ („Бранково коло“, Сремски Карловци). Од 2002. године редовни је члан Матице српске.

Од 1980. редовно преводи на јерменски дела из српске народне, класичне и савремене књижевности. По свом избору и преводу уз предговор објавио је књиге јерменских и српских аутора.

За вишегодишњу преводилачку делатност (са српског на јерменски и са јерменског на српски) 2010. године додељена му је најпрестижнија јерменска награда „Кантех“ („Кандило“). Исте године добио је признање „Златко Красни“ Академије „Иво Андрић“ за свој преводилачки рад. Године 2011. додељена му је Повеља Удружења књижевних преводилаца Србије.

Бавио се професорским радом на Јереванском лингвистичком универзитету „Брјусѿ“ где је на своју иницијативу 2003. године отворио течај српског језика. Године 2005-2006. такође је предавао српски језик на Руском филолошком факултету Јереванског државног универзитета.

Члан је Савеза писаца Јерменије и Удружења књижевника Србије. Имајући у виду његову вишегодишњу списатељску, преводилачку и културну делатност, одлуком Владе Републике Србије новембра 2006. године именован је за Почасног конзула Републике Србије у Јерменији (са седиштем у Јеревану).

Живи у Јерменији, а повремено борави у Србији.

моњанове ауторске књиге, већ и књиге других аутора које је приредио и објавио на јерменском и српском језику. Симоњанове књиге су: *Кроз балканску вайиру* (есеји, путописи, Дечје новине, Горњи Милановац, 1994; друго проширено издање, Маштел-комерц, Београд, 1995), *Мирис домовине* (песме, Ресавска школа, Деспотовац, 1994), *Ходочашће* (песме, Аполон, Јереван, 1997), *Ходочашће* (песме, Бранково коло, Сремски Карловци, 1998), *Од Арарата до Косова* (песме, есеји, путописи, Триптих, Београд, 2000), *Земља њредака* (песме, Аполон, Јереван, 2002), Библиографија радова о Србији (на јерменском, српском, руском, Гирк, Јереван, 2002), *Аршамей* (двојезична књига песама, Завод за културу, Нови Сад, 2010).

Књиге које је приредио и за које је написао предговоре: Тумањан О. *Бајке* (Дечје новине, Горњи Милановац, 1995), *Геноцид над Јерменима* (документи, сведочења, Орфелин, Београд, 1995), *Јерменско сунце* (јерменска поезија за децу, Извор живе речи, Колари, 1996). Максимовић Д., *Земља је свуиде истиа* (песме, Аполон, Јереван, 1998), Стојичић Ђ., *Извор у њусињи* (песме, Аполон, Јереван, 1998), *Земља Арарата* (двојезични избор српске поезије о Јерменији, Аполон, Јереван, 2002), *Косовско сунце* (српска поезија 20. века, Аполон, Јереван, 2003), *Српске народне бајке* (Воски Хатутик, Јереван, 2011), *Сјај камена* (антологија јерменске савремене поезије 20. века, Интелекта, Ваљево, 1997), Верфел Ф. *Четирдесет дана Муса Даја* (роман, Нолит, Београд, 2001).

Овај дугорочни културно-издавачки пројекат шири се и наставља. У ауторовој фиоци постоји неколико необјављених рукописа који ће тек бити публиковани, чиме ће обогатити и украсити славне вековне странице јерменско-српских културних веза.

СРПСКЕ КЊИГЕ У БИБЛИОТЕКАМА ЈЕРМЕНИЈЕ

**Дарови књижевника, преводиоца и културолога
Бабкена Симоњана**

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЈЕРМЕНИЈЕ, ЈЕРЕВАН

- Миодраг Булатовић, *Црвени њеттао лејти њрема небу*, 1972.
 Драган Мраовић, *Најдоља њесма*, 1991.
 Ирена Церовић Џамоња, *У доврајку неба*, 1993.
 Бабкен Симоњан, *Мирис домовине*, 1994.
 Ованес Тумањан, *Бајке*, 1995.
 Бабкен Симоњан, *Ходочашће*, 1998.
 Бабкен Симоњан, *Од Арарата до Косова*, 2000.
 Јанко Вујиновић, *Паника у инђерсији*, 2000.
 Влајко Ђулафић, *Проклејије*, 2005.
 Х. Енценсбергер, *Пройаси Тињаника*, 2005.
 Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 1, 2005.
 Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 2, 2005.

- Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 3, 2006.
 Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 4, 2006.
 Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 5, 2006.
 Владимир Ђоровић, *Илустрирована историја Срба*, књ. 6, 2006.
 Јован Јанићијевић, *Паслике*, 2006.
 Миодраг Мијо Радојичић, *Нада Молерка*, 2007.
 Ненад Ђорилић, *Господин Нојвил*, 2007.
 Ратомир Рале Дамјановић, *О рецијовању*, 2007.
 Бабкен Симоњан, *Аршамей*, 2010.
 Војислав Бубања, *Књига о Добрашину*, 2010.
 Бојан Бојанић, *Монофизити дохалкидонске хришћанске верске заједнице*, 2010.
 Добрашин Јелић, *Скице за њорђрејие*, 2011.
 Добрашин Јелић, *Уђорност љубави*, 2011.

БИБЛИОТЕКА АКАДЕМИЈЕ НАУКА ЈЕРМЕНИЈЕ, ЈЕРЕВАН

- Рајко Ного, *Зверињак*, 1972.
 Миодраг Лукић, *Трактијай о љубави*, 1972.
 Десанка Максимовић, *Лейојис Перунових њојшомака*, 1976.
 Драгомир Брајковић, *Крвава свадба у Брзави*, 1980.
 Милован Алексић, *Наслеђа*, 1984.
 Оливера Шијачки, *Песме за ноћ и флауђу*, 1985.
 Беле кула, *Народни музеј*, Ниш, 1986.
 Рајко Ного, *Зимомора*, 1987.
 Лазар Радуловић, *Изнансво*, 1988.
 Никола Вујчић, *Дисање*, 1988.
 Милован Витезовић, *Срце ми је ођкуцало*, 1989.
 Адам Пуслојић, *Музеј црне Крајине*, 1989.
 Ђоко Стојичић, *Бичевање речи*, 1990.
 Владимир Јагличић, *Изван ума*, 1991.
 Миодраг Мркић, *Поејика древној и модерној* (књ. 1), 1991.
 Миодраг Мркић, *Поејика древној и модерној* (књ. 2), 1992.
 Ђоко Стојичић, *Лейђир у њисађој машини*, 1992.
 Љубица Милетић, *Христос у Кремљу*, 1992.
 Милован Алексић, *Очи наше куће*, 1992.
 Стојан Бербер, *Слово о Расцији*, 1992.
 Добрица Гајић, *Црна међава*, Београд, 1992.
 Горан Костровић, *Мий о каменом уму*, 1992.
 Ђоко Стојичић, *Срђ од змије*, 1993.
 Ђоко Стојичић, *Наливање зрна*, 1993.
 Верољуб Вукашиновић, *Чезња са врђом*, 1993.
 Ђоко Стојичић, *Велики њрасак*, 1994.

- Вукман Оташевић, *У шамном крују*, Подгорица, 1994.
 Борис Лазић, *Посрнуће*, Београд, 1994.
 Бабкен Симоњан, *Кроз балканску вайру*, 1994, 1995.
 Предраг Богдановић Ци, *Александријска дидлиотјека*, 1994.
 Драган Мраовић, *Боемска књија*, 1994.
 Данило Јокановић, *Нојев јавран*, 1994.
 Ованес Тумањан, *Бајке*, 1995.
 Ирена Церовић Џамоња, *Поврх сна*, 1995.
 Добрашин Јелић, *Вичи јолако*, 1995.
 Ђоко Стојичић, *Кућни јрај*, 1996.
 Бабкен Симоњан, *Ходочашће*, 1998.
 Раде Симовић, *На дијелом хледу*, Сарајево, 1998.
 Велибор Берко Савић, *Песници Десанки*, Ваљево, 1998.
 Илија Јорга, *Традиционални фудокан карайе*, 1998.
 Симовић Ранко, *Да ње није*, 1999.
 Бабкен Симоњан, *Од Арарайја до Косова*, 2000.
 Верољуб Вукашиновић, *Како је пишхо Госјоде*, 2000.
 Благоје Баковић, *Говорило*, Београд, 2000.
 Радојко Николић, *Корени и вреже*, 2002.
 Никола Вујчић, *Прејознавање*, 2002.
 Зоран Милисављевић, *Парасјос за моја геду*, 2005.
 Стака Марковић Којчић, *Две хиљаде снова о слободи*, Београд, 2005.
 Љубица Милетић, *Вавилонски зайиси*, 2006.
 Богдан Шеклер, *Незнадошци*, 2006.
 Љиљана Бинићанин, *Живой је ойасан јо здравље*, Београд, 2007.
 Марија Орбовић, *Плави дозиви Радојка Николића*, Чачак, 2007.
 Ирена Церовић Џамоња, *Као руска лућка*, Београд, 2008.
 Ненад Ђорилић, *Преузимање неодјоворносји*, Лозница, 2008.
 Ристо Василевски, *Време, јласови*, Младеновац, 2009.
 Амин Малуф, *Поремећеносји светја*, Београд, 2009.
 Ђоко Стојичић, *Бескрај сањане јесме*, 2009.
 Добрашин Јелић, *О књијама и сликама*, 2009.
 Бабкен Симоњан, *Арјамей*, 2010.
 Војислав Бубања, *Књија о Добрашину*, 2010.
 Бојан Бојанић, *Монофизити дохалкидонске хришћанске верске заједнице*, 2010.
 Добрашин Јелић, *Нишја све*, Београд, 2011.

БИБЛИОТЕКА ИНСТИТУТА ДРЕВНИХ РУКОПИСА
 МАТЕНАДАРАН, ЈЕРЕВАН

Светјо јисмо. Нови заветј јосјода нашеј Исуса Христја, [б. г.]

БИБЛИОТЕКА КАТЕДРЕ ФОЛКЛОРА КОНЗЕРВАТОРИЈУМА, ЈЕРЕВАН

- Корнелије Станковић, *Сабрана дела*, књ. 1, 2004.
 Корнелије Станковић, *Сабрана дела*, књ. 2, 2004.
 Миодраг Васиљевић, *Народне јесме из Војводине*, 2009.

БИБЛИОТЕКА КОНГРЕГАЦИЈЕ МХИТАРИСТА, БЕЧ

- Ованес Тумањан, *Бајке*, 1995.
 Бабкен Симоњан, *Ходочашће*, 1998.
 Бабкен Симоњан, *Од Арарайја до Косова*, 2000.
 Бабкен Симоњан, *Арјамей*, 2010.

ДРЖАВНА БИБЛИОТЕКА РУСИЈЕ, МОСКВА

- Бабкен Симоњан, *Кроз балканску вайру*, 1994, 1995.
 Ованес Тумањан, *Бајке*, 1995.
 Геноцид над Јерменима, 1995.
 Бабкен Симоњан, *Ходочашће*, 1998.
 Бабкен Симоњан, *Од Арарайја до Косова*, 2000.
 Бабкен Симоњан, *Арјамей*, 2010.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА РУСИЈЕ, САНКТ ПЕТЕРБУРГ

- Ованес Тумањан, *Бајке*, 1995.
 Бабкен Симоњан, *Кроз балканску вайру*, 1995.
 Дарко Танасковић, *У дијалоју с исламом*, 2010.
 Милорад Блечић, *Живой Десанке Максимовић јраћен јесмом*, 1998.
 Бабкен Симоњан, *Ходочашће*, 1998.
 Бабкен Симоњан, *Од Арарайја до Косова*, 2000.
Земља Арарайја (двојезична антологија српске поезије о Јерменији), 2002.
 Бабкен Симоњан, *Арјамей*, 2010.

Детаљи из Националне дидлиотјеке Јерменије

A BOOK AS A CULT AND SPIRITUAL FOOD

Summary

This paper presents the development of the Armenian book publishing throughout the centuries, and it deals with the cultural activities of the Armenian medieval intellectuals and ascetics who left their own unforgettable mark in history of book publishing as well as in the Armenian culture in general.

During the period of five centuries the Armenian publishers enriched the national history of book publishing which developed outside the Armenian borders because of unfavorable historical circumstances in the motherland. The initiator of the Armenian book publishing was the priest whose name was Hakop and who added the nickname Meghapart (sinner) to his name. The first printed book was called Urbatagirk and it was issued in the faraway Venice in 1512 and it has been considered to be the beginning of the Armenian book publishing.

The National Library of Armenia has its place in the paper because it played a significant role in the history of the considerable number of generations of the Armenian people.

The author used rare materials from various archives. A new viewpoint was used to depict the relations between Serbia and Armenia which have multi-century tradition starting from the first Serbian archbishop Saint Sava up to now. Through the cooperation between Serbia and Armenia, the author thoroughly demonstrates the role of the Armenian printing which played a significant role in the Serbian culture development in the 19th century.

This text is the first attempt to thoroughly present the importance of the Armenian book, and on the other side our cultural relations are enriched thanks to the achievements of the people whose names were written with golden letters in the history of the Armenian and Serbian people.

At the end of the text a list of books, which the author donated as a gift to the Armenian libraries is presented.

Keywords: Babken Simonyan, National library, Armenia, book publishing, Serbo-Armenian relations, Meghapart, Saint Sava, Vuk Stefanović Karadžić

Babken Simonyan

СВЕТЛАНА ЈАНЧИЋ, 1948-

Народна библиотека Србије
Београд

УДК: 027.2:271.222(497.11)-774(450)

ЗАШТИТА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА ФОНДА БИБЛИОТЕКЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ У ТРСТУ

Сажетак: Аутор у раду описује напоре Народне библиотеке Србије да попише и заштити српске књиге у библиотекама, манастирима и црквама расутим изван граница земље. Описана је Библиотека Српске православне црквене општине у Трсту, у коме је крајем 18. и почетком 19. века живела бројна српска колонија образованих трговаца, просветитеља, филозофа и књижевника попут Доситеја Обрадовића, Јоакима Вујића, Вићентија Ракића и других. Књиге су биле смештене у српској основној школи која носи име добротвора Јована Милетића. Осамдесетих година прошлог века стручњаци из Библиографског одељења НБС отпочињу са инвентарисањем и пописом ове заграничне библиотеке чија стручна обрада и каталогизација још трају. Штампане Католага СПЦО планирано је за крај 2013. године када ће широј јавности бити омогућен увиди у заштиту овог српског културног наслеђа у иностранству.

Кључне речи: Библиотека Српске православне општине, Трст, основна школа „Јован Милетић“, Народна библиотека Србије, културно наслеђе, богослужбене књиге, легат Ђорђа Милошевића, каталог СПЦО

Током седамдесетих година прошлог века Народна библиотека Србије, у складу са једним од својих приоритетних задатака у остваривању опшег интереса у библиотечко-информационој делатности у домену старања о ширењу, популарисању и заштити српске књиге у иностранству, отпочиње организовани рад на реализацији пројеката заштите и презентације српског писаног културног